



## Är barnen sjukare?

Ökad användning av den  
tillfälliga föräldrapenningen 2001

I serien RFV ANALYSERAR publicerar Riksförsäkringsverket sammanställningar av resultat av

• utrednings- och utvärderingsarbete

I huvudsak är det frågan om mera omfattande studier av olika försäkringsområden som genomförts på RFV:s initiativ.

Publikationerna i denna serie utarbetas av olika enheter inom Riksförsäkringsverket.

I vissa slag av rapporter i denna serie kan det förekomma uttalanden som pekar på behovet av nya eller ändrade författningsbestämmelser eller rekommendationer på något område. Med anledning av sådana uttalanden tar Riksförsäkringsverket sedan i särskild ordning upp frågan om att ge ut nya eller ändrade författningar och allmänna råd på området. Uttalanden i rapporterna har således ingen självständig ställning som går utöver innehållet i gällande författningar och allmänna råd.

Utgivare: Avdelningen för barn, familj och handikapp

Upplysningar: Maria Holmberg  
Tel 08-786 98 91

Foto omslag: Joakim Victorin

### Skriftserier som ges ut av Riksförsäkringsverket:

<b>FV Föreskriver (RFFS)</b> ,	örfattningar med bindande föreskrifter
<b>FV Rekommenderar (RAR)</b>	llmänna råd om tillämpningen av författningar
<b>FV Vägledning</b> ,	eskrivning av författningsbestämmelser, allmänna åd, förarbeten, rättspraxis, exempel och kommentarer
<b>FV Analyserar</b> ,	esultat av utrednings- och utvärderingsarbete
<b>FV Anser</b> , lika	olkningar av rättsläget, uttalande om verkets åsikt i rågor och framställningar till regeringen
<b>FV Informerar</b> ,	edovisning av statistik, upplysningar om regler, rutiner ch praxis.1
<b>FV Redovisar</b> ,	örsäkringsanalyser och rapporter av mer begränsad mfattning.1

Beställ hos: Riksförsäkringsverkets Kundtjänst Tfn 08-795 23 55

Fax 08-760 58 95

E-post: [order@special.lagerhus.se](mailto:order@special.lagerhus.se) eller på Internet [www.rfv.se](http://www.rfv.se)

Tryck: Elanders Novum Grafiska 2001

## Förord

Riksförsäkringsverket följer kontinuerligt utvecklingen inom socialförsäkringen. Under 2001 har stor uppmärksamhet riktats mot den tillfälliga föräldrapenningen på grund av en kraftig ökning av antalet dagar då föräldrar avstår från förvärvsarbete för att vårda sina barn.

Tillfällig föräldrapenning är en förmån som rör en stor del av befolkningen och nyttjandet av försäkringen kan i någon mån sägas spegla hur våra barn mår. Det är därför av vikt att snabbt kunna studera förändringar i nyttjandet.

Varje år fattar landets försäkringskassor cirka tre miljoner beslut om tillfällig föräldrapenning. Även socialförsäkringsadministrationen påverkas därför snabbt redan av relativt små procentuella förändringar av nyttjandet.

I denna rapport studeras den ökning av antalet dagar med tillfällig föräldrapenning som avser framför allt skolbarn under våren 2001. I rapporten diskuteras en rad möjliga orsaker till det ökade nyttjandet. I den mån det är möjligt dras också slutsatser om förändringen. De regionala skillnaderna inom den tillfälliga föräldrapenningen berörs också översiktligt. Riksförsäkringsverket kommer att fortsätta följa upp den tillfälliga föräldrapenningen eftersom det finns indikationer på ett fortsatt högt nyttjande.

Ann Eva Askensten

## Innehåll

<b>Sammanfattning .....</b>	<b>7</b>
<b>1 Inledning .....</b>	<b>8</b>
1.1 <i>Avgränsningar</i> .....	8
1.2 <i>Bakgrund</i> .....	8
<b>2 Ökat användande av den tillfälliga föräldrapenningen.....</b>	<b>12</b>
2.1 <i>Ett ökat antal dagar</i> .....	12
2.2 <i>Antalet barn som vårdas</i> .....	13
2.3 <i>Ålderns betydelse</i> .....	14
2.4 <i>Barngruppens totala storlek</i> .....	17
2.5 <i>Förändringen på länsnivå</i> .....	18
2.6 <i>Ökade kostnader</i> .....	20
<b>3 Har barnen blivit sjukare?.....</b>	<b>22</b>
3.1 <i>Ökad sysselsättning – ökad frånvaro?</i> .....	22
3.2 <i>Ökad ohälsa bland barn?</i> .....	24
3.3 <i>Vuxnas växande ohälsa – ordinarie vårdares sjukdom</i> .....	26
3.4 <i>Försäkringskassans handläggning</i> .....	26
<b>4 Diskussion och slutsatser.....</b>	<b>27</b>
<b>Litteratur.....</b>	<b>29</b>
<b>Bilaga 1 .....</b>	<b>30</b>

## Sammanfattning

Kostnaderna för den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn steg under år 2001 som en följd av ett ökat användande av försäkringen, både när det gäller antalet kompenserade dagar och antalet barn som vårdats. I denna rapport studeras de förändringar som uppstått samt möjliga orsaker till den observerade ökningen.

Under de första tre kvartalen år 2001 ökade antalet utbetalda dagar för vård av barn upp till 12 år med ca 13 procent jämfört med samma period år 2000. Förändringen var störst under april och maj månad. Även medelantalet dagar har stigit, om än inte så mycket, vilket indikerar att det inte främst är sjukdomsperioderna som blivit längre, utan det är i stället allt fler barn som varit i behov av vård under perioden.

Antalet dagar som används i den tillfälliga föräldrapenningen har ett starkt samband med barns ålder. Vid en uppdelning i två åldersgrupper visar det sig att antalet utbetalda dagar för barn i skolåldern (7 till 12 år), har ökat med 22 procent under januari till september i år. För barn i dagisåldern (2–6 år) har ökningen varit åtta procent. Barn i dagisåldern har fortfarande en majoritet av det totala antalet dagar som betalas ut för barn under 12 år. Av de dagar som utbetalats under de nio första månaderna år 2001 har dock en större andel gått till skolbarnen än vad som varit fallet tidigare.

På länsnivå kan ökningarna i antalet dagar uppvisas för samtliga delar av landet, men det finns skillnader mellan länen. Södermanland, Västra Götaland, Halland och Gotland tillhör de län där ökningen varit som störst.

En mängd olika faktorer har samverkat till ökningen i antalet utbetalda dagar för vård av barn under första delen av år 2001. En viktig förklaring till den stora uppgången under främst april och maj går att finna i influensans sena topp och det faktum att den drabbade barn och särskilt skolbarn extra hårt i år. Den nivåhöjning i antalet dagar som syns även för andra månader under året har dock andra orsaker. Att fler har fått arbete och därmed möjlighet att använda försäkringen är en delförklaring. Även attitydförändringar som att det är lättare att vara frånvarande från arbetet när anställningen känns säkrare kan vara av betydelse. I ett antal rapporter har det också framkommit att barn och ungdomar har en ökande psykisk ohälsa och lider av stress i skolan. Inslag av naturlig variation som kraftiga förkylningsperioder som varierar i styrka över landet kan också förklara uppgången i antalet dagar under perioden.

## **1 Inledning**

Den tillfälliga föräldrapenningen utges vid situationer när den arbetande föräldern av olika orsaker behöver avstå förvärvsarbete för att vårda sitt barn. Förmånen kan delas upp i tre stora kategorier, vård av sjukt barn, kontaktdagar och pappadagar i samband med barns födelse. Denna rapport avser att närmare visa på de förändringar i användandet som ägt rum under år 2001 i den del av försäkringen som avser vård av sjukt barn.

Den största delen av den totala kostnaden för tillfällig föräldrapenning avser ersättning vid vård av sjukt barn. Mer än åttio procent av utgifterna avser denna del av försäkringen. Under år 2000 betalades 2,6 miljarder kronor ut till mer än 650 000 kvinnor och män som ersättning för det inkomstbortfall de haft när de vårdat sina barn. Under perioden januari till september år 2001 ökade dessa kostnader med ca 18 procent jämfört med året innan. Anledningen till detta är till stor del att antalet dagar som användes till vård av sjukt barn under samma period ökade med ca 13 procent. Innebär detta att barnen har blivit sjukare? Orsaker till den ökade användningen av den tillfälliga föräldrapenningen kan finnas inom olika samhälls- och beteendeförändringar, och dessa kommer att diskuteras i denna rapport. Syftet är alltså att analysera de förändringar som uppstått under året när det gäller användandet av den tillfälliga föräldrapenningen samt att utifrån dessa data diskutera orsakerna till förändringen och dess påverkan på familjer och barn.

### **1.1 Avgränsningar**

Huvudfokus i denna studie ligger på barn mellan 0 och 12 års ålder. Anledningen till detta är att det är barn i denna ålder som klart dominerar när det gäller användandet av den tillfälliga föräldrapenningen. Av alla dagar som används för vård av sjukt barn går över 90 procent till barn i dessa åldrar. Den största ökningen av antalet dagar går också att finna i dessa åldersgrupper. Även sett till det totala antalet barn som under år 2000 fick ersättning var över 95 procent barn i åldrarna 0 till 12 års ålder. I denna studie kommer alltså den grupp barn som är över 12 år inte att kommenteras särskilt, mycket beroende på att det inte är dessa barn som i första hand gett upphov till den förändring som ska studeras.

### **1.2 Bakgrund**

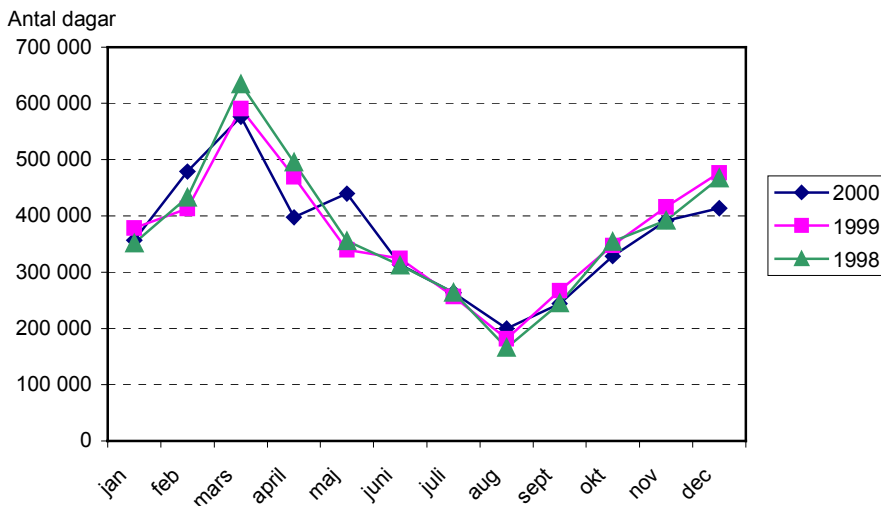
Tillfällig föräldrapenning för vård av barn betalas i normalfallet ut till en förälder eller därmed likställd person som behöver avstå från förvärvsarbete

för att vårda barn när barnet eller barnets ordinarie vårdare är sjuk eller smittad. För att få möjlighet till ersättning ska barnet i normalfallet vara under 12 år, i vissa fall 16 år. Ersättning betalas ut under högst 60 dagar per barn och år. När de 60 dagarna är uttagna kan ersättning betalas ut under ytterligare 60 dagar, men de kan inte användas vid ordinarie vårdares sjukdom eller smitta. För att få rätt till tillfällig föräldrapenning måste vissa villkor uppfyllas. Grundvillkoret är att föräldern tillhör den arbetsbaserade delen av socialförsäkringsskyddet, det vill säga att personen arbetar i Sverige som anställd, uppdragstagare eller som egenföretagare.

Sedan 1994 har antalet utbetalda dagar i den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn sjunkit i antal. En förklaring till detta är att antalet födda barn sjunkit under samma period. Antalet dagar som under år 2000 togs ut för vård av barn uppgick till ca 4.4 miljoner och omfattade 663 728 barn. En stor del av barnfamiljerna använder någon gång under året den tillfälliga föräldrapenningen. För ungefär 60 procent av barn i åldern 2 till 10 år användes tillfällig föräldrapenning för vård av barn någon gång under år 2000. För de barn som vårats med tillfälliga föräldrapenningen är det genomsnittliga antalet dagar som föräldrarna uppbär förmånen ca 7 dagar per barn och år.

Den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn har ett tydligt säsongsmönster som visar att dagarna till största delen används under våren och i december månad, då förkylningar och influensa ofta har större utbredning. Under sommaren är antalet ersatta dagar lägre än under andra tider på året vilket kan förklaras av att många arbetande föräldrar då har semester och inte behöver använda den tillfälliga föräldrapenningen i lika stor utsträckning.

**Diagram 1** Antalet uttagna dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn. Åren 1998–2000

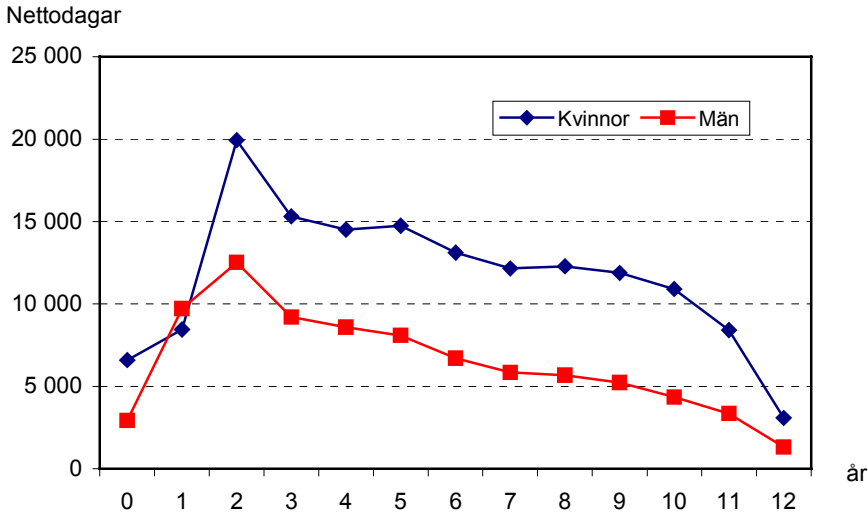


Källa: RFV, Användardatabasen, Barn och familj 010823

Antalet dagar som använts har ett starkt samband med barnets ålder. Diagrammet nedan visar att kvinnor och män tar ut flest dagar med tillfällig föräldrapenning när barnet är i tvåårsåldern. Medelantalet dagar för barn i tvåårsåldern ligger kring 11 stycken per barn och år.



**Diagram 2** Nettodagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn fördelat på barns ålder



Källa: Användardatabasen, RFV 01-06-30

En förklaring till varför det första värdet är lågt är att tillfällig föräldrapenning inte utges till barn yngre än 240 dagar om inte särskilda omständigheter föreligger som exempelvis att barnet vårdas på sjukhus. För de yngsta barnen täcks föräldrarnas inkomstbortfall dessutom ofta av föräldrapenningen.

Att antalet uttagna dagar ökar vid tvåårsåldern förklaras av att det oftast är då barnen lämnat hemmet och börjat på dagis där smittorisken är större än i hemmiljön. Föräldrarna har eventuellt återgått till arbetet efter föräldraledigheten och får möjlighet att använda sig av den tillfälliga föräldrapenningen. Det framgår också av diagrammet att det är barn i dagisåldern, det vill säga barn mellan ett och fem år, som överlag genererar de största uttagen av tillfällig föräldrapenning. Oavsett barnets ålder tar kvinnorna ut fler dagar än vad männen gör. Männen andel av utbetalda dagar är ca 35 procent.

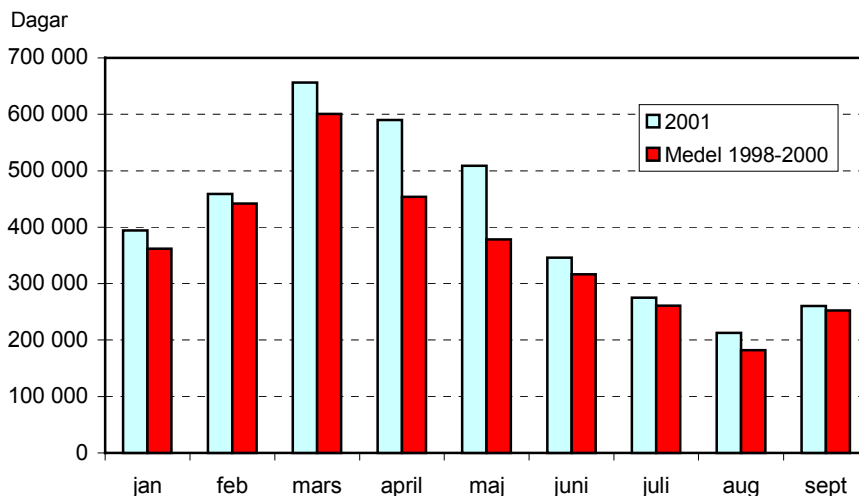
## 2 Ökat användande av den tillfälliga föräldrapenningen

I nedanstående kapitel kommer en beskrivning av hur användandet av den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn har förändrats under år 2001.

### 2.1 Ett ökat antal dagar

Under de första nio månaderna år 2001 steg antalet utbetalade dagar för vård av barn med ca 13 procent jämfört med samma period förra året. Mellan åren 1998 och 2000 har antalet uttagna dagar legat kring ca 3 300 000 under perioden januari till september. Under år 2001 ökade denna siffra med ca 400 000 dagar, och ligger jämfört med år 2000 på en högre nivå under alla månader i perioden utom februari. När månadsdata räknas som medeltal de senaste tolv månaderna visar det sig att för september i år blir antalet dagar ca 4,8 miljoner. Så höga nivåer har inte uppmätts sedan år 1995–96.

**Diagram 3 Ökningen av antalet dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn**



Källa: RFV, användardatabasen Barn och familj 01-10-11

Diagrammet visar utvecklingen av antalet utbetalda dagar hittills under året jämfört med ett medel för år 1998–2000. Medeljämförelsen görs för att en

jämförelse med endast år 2000 kan ge något missvisande resultat då variationen var större under perioden mars till april under detta år än vad den varit tidigare. Under de första tre månaderna år 2001 ligger antalet dagar för vård av barn något högre än vad som varit fallet under perioden 1998–2000. Det är under nästkommande period som den största nivåhöjningen sker. Liksom tidigare år sjunker antalet dagar från mars månads höga nivåer, men sänkningen är inte lika stor som tidigare år.

Under april och maj månad ligger alltså antalet dagar på en klart högre nivå än som varit fallet under perioden 1998–2000. Under juni månad sjunker antalet uttagna dagar till en nivå som är mer i paritet med den som rått tidigare, men antalet dagar är ändå på en högre nivå än under år 2000.

Säsongsmönstret med låga uttag av dagar under sommarmånaderna fortsätter även under år 2001, och under juli månad ligger antalet uttagna dagar endast lite högre än åren innan. Siffror för augusti månad visar att antalet dagar ligger på en fortsatt högre nivå jämfört med medel för perioden 1998–2000, men ökningen är inte lika stor som den i våras. Jämfört med år 2000 ligger nivån för augusti endast en aning högre detta år.

September månad visar ånyo på högre siffror än för år 2000, men lägre än för år 1999, vilket indikerar att antalet dagar i september inte skiljer sig särskilt mycket åt från tidigare år, eller endast ca tre procent från medel 1998–2000. Under det fjärde kvartalet brukar antalet dagar ånyo stiga, och huruvida antalet dagar för dessa månader kommer att innebära en höjning jämfört med tidigare år är ännu svårt att säga. Tredje kvartalets siffror ligger alltid lägre än under övriga tider på året, och eventuellt kan en nivåhöjning på nytt komma att synas under höst- och vintermånaderna.

## **2.2 Antalet barn som vårdas**

Regelbundenheten i antalet barn som vårdas med ersättning från föräldraförsäkringen för egen eller ordinarie vårdares sjukdom har varit stor under den senare hälften av 1990-talet och följer naturligt nog till stor del antalet uttagna dagar under de olika månaderna.

För alla månader utom februari i år har antalet barn som vårdas ökat jämfört med föregående år. Den nedgång i antalet dagar som vanligtvis inträffar under det andra kvartalet, efter höga nivåer under det första, blev betydligt mindre i år, precis som var fallet för antalet uttagna dagar. Den största ökningen kom under april månad. Fler barn än föregående år vårdades alltså med ersättning från den tillfälliga föräldrapenningen under perioden januari

till juni i år. Under juli månad ser vi samma normalisering, dvs. återgång till tidigare års nivåer, som med antalet dagar. För det tredje kvartalet i år är antalet barn som vårdats högre än för samma period år 2000. Ökningen är störst i september månad.

Medelantalet dagar för vård av barn har ökat under de tre första kvartalen i år jämfört med år 2000, men ökningen är inte så stor. Detta indikerar att det inte främst är sjukdomsperioderna som blivit längre utan att den uppvisade ökningen i antalet dagar har sitt ursprung i att allt fler barn har varit i behov av vård. Sett till barn i olika åldrar har medelantalet dagar under kvartal två ökat i samtliga åldersgrupper utom för de barn som är under ett år. En ökning kan under följande kvartal observeras i nästan alla åldersgrupper, i vissa är medelantalet dagar per barn oförändrade, men de har inte sjunkit i någon åldersgrupp.

**Tabell 1      Medelantalet dagar per barn i åldern 0 till 12 år**

	2001	2000
Kvartal 1	3,8	3,7
Kvartal 2	3,7	3,4
Kvartal 3	3,3	3,4

Källa: RFV Användardatabasen 01-10-15

## **2.3      Alderns betydelse**

För barn i åldern 0–12 år har antalet dagar under perioden januari till september 2001 ökat med ca 13 procent jämfört med samma period under år 2000. När en uppdelning på två olika åldersgrupper görs visas skillnaderna i hur den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn används beroende på hur gammalt barnet är.

Under perioden januari till september i år ökade antalet dagar som utgick för vård av barn som är mellan 2 och 6 år med åtta procent jämfört med samma period år 2000. Motsvarande siffra för barn i skolåldern, Barn som fyller 7 under året till dess att de fyller 12 år var 22 procent.

### **2.3.1      Dagisbarn**

När barnet når tvåårsåldern brukar antalet dagar med vård av barn ligga på en maxnivå, de vanliga föräldrapenningdagarna har till stor del redan använts

och barnet har eventuellt precis börjat på dagis. Under den period som betecknas som dagisålder (här 2–6 år, dvs. barnet börjar dagis det år det fyller två och slutar det år det fyller sex) brukar antalet dagar ligga extra högt, för att sedan avta.

Vid en jämförelse av kvartal 1 år 2000 och 2001 i antalet utbetalda dagar för barn i dagisåldern, visar det sig att antalet dagar som tas ut för denna grupp ej förändrats nämnvärt. Vid samma jämförelse för kvartal 2 har dock antalet dagar ökat med ca 20 procent för barn i åldrarna 2–6. Under kvartal två har en ökning skett i alla intervall, med den största förändringen bland barn mellan två till tre år.

Under det tredje kvartalet i år har fler dagar med ersättning för vård av barn betalats ut än under år 2000. Ökningen är dock inte särskilt stor, endast kring fyra procent.

När det gäller antalet barn i dagisåldern som vårdats har ingen förändring skett under kvartal ett i år. Under kvartal två är antalet vårdade barn fler än under samma period år 2000, en ökning på ca nio procent. Under den perioden ökar antalet barn i alla åldersgrupper, störst är ökningen för barn i åldern 2–4 år, dvs. de åldrar som ofta har ett högt antal sjukdagar. Den ökning som syntes i form av ökade dagar sprids alltså ut på fler sjuka barn under denna period. Under det tredje kvartalet återgår antalet vårdade barn till en lägre nivå, endast en mycket liten ökning kan observeras jämfört med tredje kvartalet år 2000.

Medelantalet dagar för barn i dagisåldern har ökat något för kvartal två, från ca 3,8 dagar per barn till 4,2. Övriga två kvartal visar mindre ökning än så och för kvartal tre även en lägre nivå, runt cirka 3,4 dagar. Det är barn mellan två och fyra år som uppvisar det största medelantalet dagar, runt fem per barn och tremånadersperiod.

**Tabell 2** Medelantalet dagar per barn och ålder – dagisbarn

<i>Ålder</i> <i>Fyller under året</i>	<i>Andra kvartalet</i>	
	<i>2001</i>	<i>2000</i>
2	5,1	4,8
3	4,5	4
4	4	3,6
5	3,7	3,3
6	3,5	3,1
<b>2–6</b>	<b>4,2</b>	<b>3,8</b>

### **2.3.2 Skolbarn**

För barn i skolåldern (här 7–12 år, det vill säga barnet börjar skolan det år det fyller 7 och rätten till tillfällig föräldrapenning slutar i normalfallet när barnet har fyllt 12 år.) minskar antalet dagar som utges för vård av barn ju äldre barnet blir. När gruppen som helhet studeras finns därför en övervikt för de barn som befinner sig i den lägre delen av intervallet.

Vid motsvarande tidsjämförelse som för dagisbarnen visar det sig att antalet dagar för skolbarnsgruppen under kvartal 1 är ca 17 procent högre jämfört med samma period år 2000. Under kvartal 2 uppvisas en ännu kraftigare ökning. Hela 37 procent fler dagar togs ut för denna åldersgrupp under kvartal 2 i år än vad som var fallet under år 2000. Den största ökningen av antalet dagar finns i åldersgrupperna mellan 9 och 12 år. Det tredje kvartalet visar inte en lika stor ökning i antalet dagar för hela åldersgruppen, cirka sju procent för barn mellan sex och tolv år.

**Tabell 3 Barn i skolåldern och nettodagar, förändring 2001/2000**

<i>Ålder</i>	<i>Jan–sept</i>
<i>Fyller under året</i>	<i>Förändring antal dagar</i>
7	18%
8	18%
9	21%
10	24%
11	30%
12	27%
<b>7–12</b>	<b>22%</b>

Källa: RFV, Användardatabasen  
Barn och familj, 01-08-29

Fler barn i skolåldern vårdas också år 2001 än vad som var fallet föregående år. Störst är ökningen i gruppen 10–11 åringar med en ökning från ca 21 000 barn till 27 000 under kvartal 2.

Medelantalet dagar för kvartal 1 och 2 har ökat år 2001 jämfört med år 2000 för alla åldrar i gruppen skolbarn. För det tredje kvartalet har medelantalet dagar inte förändrats nämnvärt.

Om hänsyn tas till det totala antalet dagar som betalas ut för barn i åldrarna 0–12 år under perioden januari till september var andelen dagar som gått till skolbarnen cirka 37 procent. Under de tre första kvartalen år 2001 har denna andel stigit till 40 procent. Den största ökningen kom under andra kvartalet.

Dagisbarnen har fortfarande en majoritet av antalet dagar som betalas ut för barn under 12 år, men av det totala antalet dagar som utbetalats under år 2001 har alltså en större del gått till skolbarnen än vad som varit fallet tidigare.

## **2.4 Barngruppens totala storlek**

SCB presenterar data där det är möjligt att se hur stor den totala barngruppen i åldrarna 0 till 12 år är. Mellan år 1999 och 2000 sjönk antalet barn i denna grupp något. För år 2001 finns av naturliga skäl ännu inga siffror men med en ungefärlig beräkning utifrån antaganden om antalet födda samt en framskrivning av siffrorna för år 2000 visar det sig att barngruppen fortsätter att sjunka i antal, vilket stämmer väl med de prognoser som SCB har gjort. Antalet barn i lågstadiet beräknas sjunka de närmsta åren medan en svag ökning ses för

barn i åldern 10–14.<sup>1</sup> Om en uppdelning sker med avseende på skolbarn visar det sig att även att antalet barn i denna grupp har sjunkit något.<sup>2</sup>

Med utgångspunkt från beräkningar redovisade i bilaga 1 visar det sig att antalet barn i skolåldern under 2001 är ca 670 300. Motsvarande siffra för år 2000 var 676 800 dvs. något fler.

Av alla barn i gruppen skolbarn har andelen barn som var hemma och vårdades med ersättning från den tillfälliga föräldrapenningen ökat för första och andra kvartalet i år. En mindre ökning för tredje kvartalet kan också observeras. En större andel av barnen i skolåldern har alltså varit sjuka i år jämfört med föregående år.

Antalet barn i åldrarna 11–12 år har ökat något (ca 4 procentenheter) under år 2001 jämfört med 2000, men inte så mycket att det ensamt kan förklara varför ökningen i antalet dagar är störst för just dessa åldrar. Sett till gruppen skolbarn som helhet gäller dock fortfarande det faktum att de har en högre andel av det totala antalet utbetalda dagar än tidigare samt att en högre andel av det totala antalet barn vårdades någon gång under våren.

## **2.5 Förändringen på länsnivå**

Vid en jämförelse över ökningen av antalet uttagna dagar för vård av barn fördelat på försäkringskassornas centralkontor uppvisas vissa regionala skillnader.

Sett till riket som helhet har antalet dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn ökat med ca 13 procent för de tre första kvartalen i år jämfört med år 2000. När en relativ fördelning på län görs är det Södermanlands län som har den största förändringen i antalet dagar. Även Västra Götaland, Halland och Gotland visar höga siffror. I alla län har en ökning av antalet dagar skett, med Dalarna som det län med den allra lägsta förändringen. Inget klart mönster kan uppvisas, de största ökningarna finns i län spridda över landet.

En jämförelse för det första halvåret i år kan även göras med siffror om nettodagar för 1999, och även jämfört med detta år ökar antalet dagar med tillfällig föräldrapenning. Ökningen på riksnivå för det första halvåret i år är ca

---

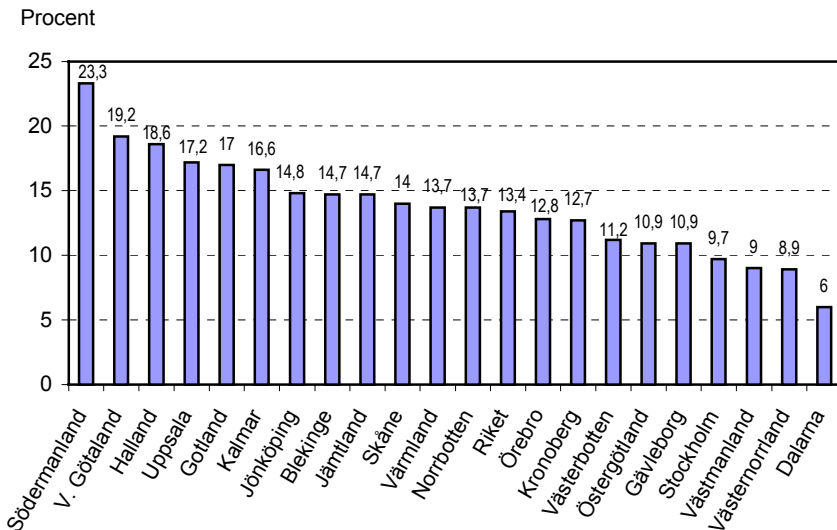
<sup>1</sup> Folkmängd i tusental år 2000 samt prognos 2001–2050, SCB.

<sup>2</sup> För beräkning se bilaga 1.



17 procent. Södermanland, Jönköping och Västra Götaland tillhör de län där ökningen varit störst. Ingen motsvarande ökning har skett mellan år 1999 och 2000 då daguttaget hade små förändringar för alla län.

**Diagram 4** Procentuell förändring av antalet dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn perioden januari till september 2001 och 2000



Källa: Statistik, RFV 01-10-18

Det är svårt att hitta förklaringar till de skillnader som finns mellan länen när det gäller det ökade antalet dagar. Vid samtal med de försäkringskassor som hade den största ökningen visade det sig att de inte sett någon uppenbar förklaring till ökningen på länsnivå. De observationer som gjorts ger ingen fullständig bild av förändringen.

I *Södermanland* som haft den största ökningen av antalet dagar har försäkringskassan undersökt om fler barnfamiljer har flyttat till länet, men så var inte fallet. De har haft balanser i utbetalningarna som arbetats av under våren och sommaren och som delvis kan förklara den höga uppgången vissa månader, men nivåhöjningen på ett halvår har andra förklaringar. Inga särskilda tecken som visar förändrade sjukanledningar har observerats under perioden.

I *Västra Götaland* nämns förklaringar som att den lägre arbetslösheten kan ha spelat in. Det är inte alltid så att alla arbetslösa byter ut arbetslöshetsersättningen mot tillfällig föräldrapenning och den ökade sysselsättningen kan på så sätt ha påverkat beteendet. Inom ett område finns också en tendens till ett ökat antal anmälningar när det gäller besök inom barn och ungdomspsykiatrin vilket skulle tala för att en förklaring med barns ökade psykiska ohälsa och stress ligger nära till hand som delförklaring till ökningen. Vissa balanser i utbetalningarna har också funnits under våren och personalen har arbetat av dessa under de månader då ökningen var som störst.

Inte heller i *Gotlands* eller *Hallands* län rapporteras någon särskilt anledning till uppgången. I Halland har uppgången varit stor i vissa delar av länet, och där har observationer av långdragen influensa visat sig. Allmänna förklaringar som ökad sysselsättning samt eventuellt det faktum att kvinnor i högre utsträckning arbetar heltid än tidigare kan eventuellt förklara varför nyttjandet av försäkringen har ökat.

Några fullständiga förklaringar till de skillnader som uppstår på länsnivå går inte att finna. Influensa och andra sjukdomar slår inte jämnt över landet, och detta kan vara en orsak till skillnader mellan länen. De kraftiga uppgångar som skett vissa månader, och det faktum att antalet dagar ligger högt även i maj och juni kan delvis förklaras med de balanser som försäkringskassor i vissa län haft under våren.

## 2.6 Ökade kostnader

När antalet dagar ökar, ökar även kostnaderna och under de första nio månaderna i år ökade utgifterna för tillfällig föräldrapenning för vård av barn med ca 18 procent jämfört med år 2000. Från ca 1,98 miljarder kronor till 2,33 miljarder kronor. De ökade kostnaderna härrör alltså från det ökade antalet dagar men även ersättnings storlek och utvecklingen av denna är naturligtvis av betydelse.

Löneutvecklingen har lett till att medelersättningen för vård av barn har ökat. För kvartal 2 år 2001 och 2000 har medelersättningen ökat från 606 till 631 kronor, ökningen har varit ungefär lika stor för både kvinnor och män.

Att antalet dagar ökar och att ersättningsnivåerna är högre bidrar alltså till kostnadsutvecklingen. Dessutom påverkar också fördelningen mellan mäns och kvinnors uttag av dagar kostnaderna. Eftersom männen har en högre medelersättning än kvinnorna ökar kostnaderna mer om fler män skulle ta ut fler dagar för vård av barn än om kvinnorna gör det. Vid en jämförelse mel-

lan de sex första månaderna år 2001 och 2000 visar det sig att kvinnornas andel av antalet utbetalda dagar inte har förändrats särskilt mycket. Under de första sex månaderna år 2001 var andelen dagar utbetalda till en kvinna cirka 65 procent, medan motsvarande siffra för år 2000 var ca 66 procent.

Det ökade antalet dagar inom tillfällig föräldrapenning för vård av barn har fått RFV att skriva upp sin prognos över beräknade kostnader under år 2001. Från 17 990 miljoner kronor till 18 247 miljoner.<sup>3</sup> Detta anslag avser hela föräldraförsäkringen det vill säga även föräldrapenning, havandeskapspenning, statlig ålderspensionsavgift och de övriga förmånerna i den tillfälliga föräldrapenningen som kontaktdagar och pappadagar.

---

<sup>3</sup> RFV, Anslagsbelastning och prognos för anslag inom RFV:s ansvarsområde budgetåren 2001–2004 samt beskrivning av prognosmodeller (2001-08-02) s 26.

### 3 Har barnen blivit sjukare?

I detta kapitel behandlas några av de samhällsförändringar som har betydelse för att förklara den ökade användningen av försäkringen.

#### 3.1 Ökad sysselsättning – ökad frånvaro?

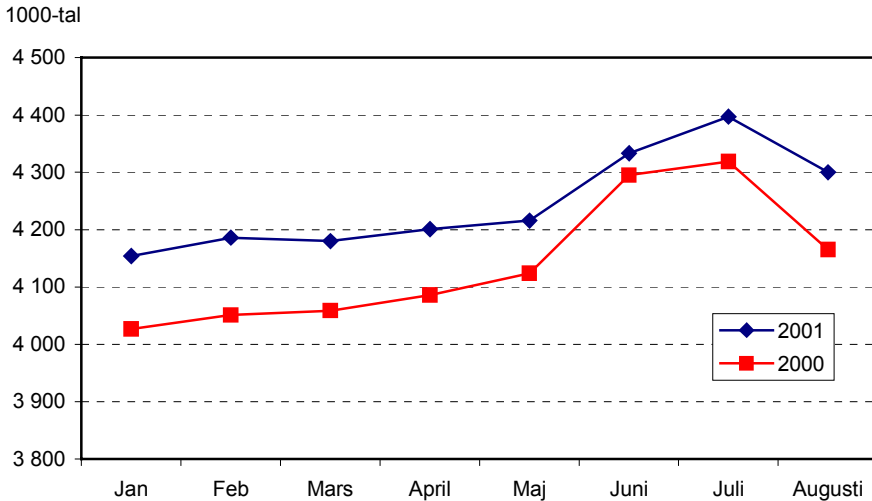
När fler får arbete ökar också antalet personer som har möjlighet att ta ut tillfällig föräldrapenning när barnet blir sjukt. När det gäller vuxna individer har ett samband mellan konjunkturmönstret och sjukfrånvaro observerats. I en konjunkturuppgång när fler får arbete ökar sjukfrånvaron medan den minskar när arbetslösheten ökar. I en nyligen genomförd studie ”Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?”, RFV redovisar 2001:10, visas att den dominerande förklaringen är att arbetslösheten har en disciplinerande effekt på sjukskrivningsbeteendet.<sup>4</sup> Frånvaron när det gäller vård av barn kan eventuellt följa samma mönster.

Fler blir berättigade till att ta ut tillfällig föräldrapenning när de arbetar. Dessutom kan den minskade arbetslösheten och den sjunkande risken att bli av med sitt arbete leda till att det inte ses som en risk att vara frånvarande från jobbet för att ta hand om sitt barn i samma utsträckning som det eventuellt kan uppfattas när arbetslösheten stiger. Sysselsättningen är i år högre för alla månader jämfört med år 2000, vilket visas i diagrammet nedan. Enligt KI:s prognos blir förändringen i antalet sysselsatta personer ca 2 procent för 2001.<sup>5</sup>

---

<sup>4</sup> ”Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?”, RFV redovisar 2001:10.

<sup>5</sup> Anslagsuppföljning RFV 2001-08-02 s 9.

**Diagram 5** Antalet sysselsatta år 2000 och 2001, tusental

Källa: SCB, AKU 01-10-10

En viktig skillnad mellan sjukfrånvaron och vården av barn är att alla arbetstagare kan vara sjuka, medan endast en viss andel har barn som de måste vara hemma och vårda ibland. Om sysselsättningen ökar innebär detta att den grupp människor som kan vara hemma för att de är sjuka ökar, men den grupp som kan vara hemma och vårda barn är inte lika stor. (Överlåtelse av rätten till tillfällig föräldrapenning kan ske, men äger inte rum i så många fall.)

Sysselsättningen stiger alltså för år 2001, liksom antalet ersatta dagar med tillfällig föräldrapenning, men om en jämförelse görs för år 1999 och 2000 visar denna att sysselsättningen är större för alla månader år 2000 än för motsvarande månad år 1999, men antalet dagar har inte ökat för alla månader. Sambandet verkar därför inte vara helt klart, men det faktum att fler har fått möjlighet att använda den tillfälliga föräldrapenningen har eventuellt betydelse för det ökade antalet barn och vuxna som i år har använt försäkringen. Särskilt om många unga har fått arbete ökar sannolikheten att fler föräldrar kan få möjlighet att vårda sina sjuka barn med ersättning. Om kvinnor i större utsträckning arbetar heltid än tidigare kan detta också påverka daguttaget. Eftersom det är kvinnorna som tar ut den största andelen av antalet dagar och vid heltidsarbete kan behöva använda försäkringen i större utsträckning kan ett ökat heltidsarbete hos denna grupp medföra ett ökat antal vård dagar. Diskussioner förs också om att de arbetslösa föräldrar som kan få tillfällig föräldrapenning inte alltid byter ut a-kassa mot ersättning från socialförsäkring-

en. Anledningen till detta är att kompensationsnivån i många fall blir lägre än a-kassa när föräldern tar ut tillfällig föräldrapenning. Detta beror på att beräkningsreglerna är olika för a-kassa och tillfällig föräldrapenning. I sådana fall kan en minskad arbetslöshet medföra att de nu måste stanna hemma från jobbet och vårda sina barn med en ökad efterfrågan på den tillfälliga föräldrapenningen som följd.

## **3.2 Ökad ohälsa bland barn?**

### **3.2.1 Influensan**

Influensa drabbar i första hand barn, och varierar i styrka och utbredning från år till år. Smittskyddsinstitutet samlar in data om influensaaktivitet och viss frånvaro på daghem och skolor. Information därifrån visar att influensan år 2001 var av typ B som främst drabbar barn i skolåldern. Denna grupp utsattes extra hårt i år jämfört med föregående år då influensan var av en annan typ. Den statistik som samlas in angående frånvaro på daghem och skolor är långt ifrån heltäckande och har frivillighet som grund, vilket gör osäkerheten stor och tolkningar svåra. Tendensen där är i alla fall att frånvarorapporteringen var mycket större i år än förra året, vilket kan ge en indikation om att influensan påverkade barnen hårdare i år. Ingen data finns för olika delar av landet.<sup>6</sup>

Influensan i år var sen, dvs. kom igång först i januari månad och hade sin kulmen i mars, vilket enligt smittskyddsinstitutets rapporter betecknas som sent. Influensans omfattning och tidpunkt i år kan förmodligen förklara delar av den stora uppgång i tillfällig föräldrapenning som observerats i april och maj månad. Inga andra speciella sjukdomar eller epidemier som Smittskyddsinstitutet känner till har drabbat barn under sommarmånaderna, så ökningen i antalet dagar där beror förmodligen på andra faktorer.

### **3.2.2 Stress och barns hälsa**

Barn och ungdomar i Sverige mår i huvudsak bra. De har en hög levnadsstandard i förhållande till andra länder och även i förhållande till hur det var i Sverige för några generationer sedan. Trots detta finns det ett antal varningstecken, främst när det gäller psykosomatiska besvär och psykiskt välbefinnande hos barn. Denna form av ohälsa har under 1990-talet blivit vanligare när det gäller vuxna individer och en liknande utveckling kan skönjas även bland barn och ungdomar.

---

<sup>6</sup> Samtal med professor Annika Linde, Smittskyddsinstitutet 01-09-19.

I en undersökning rapporterad i Välfärdsbokslut 2001 visas att andelen barn som uppger att de har psykosomatiska besvär en gång i veckan är relativt hög. Omkring vart fjärde barn har huvudvärk, vart femte ont i magen och vart tredje svårt att somna. Andelen som känner sig stressade uppgår till över 40 procent. Barn i åldrarna 10 till 18 år tillfrågades i undersökningen och det är de äldre barnen som upplever den största stressen.<sup>7</sup>

Bland de tillfrågade barnen uppger vart femte barn i 10 till 12 årsåldern att de har huvudvärk eller ont i magen minst en gång i veckan, 40 procent säger att de har svårt att somna och 30 procent att de känner sig stressade. Dessa tal är större för äldre åldersgrupper.<sup>8</sup>

I rapporten dras slutsatsen att det är ganska vanligt att barn upplever att de har psykosomatiska besvär som magont, huvudvärk, stress. Andelen 11-åringar som upplever detta har ökat under 1990-talet. Denna observation görs även i Socialstyrelsens folkhälsorapport 2001. Mellan 1993/94 och 1997/98 ökade andelen barn som uppger att de haft olika kroppsliga eller psykosomatiska besvär de senaste sex månaderna.<sup>9</sup>

När det gäller skolmiljön och de besvär som barn har där bör uppmärksamhets-, motorik-, och varseblivningsstörningar nämnas. Vanligen anges cirka 1,5 procent av alla barn ha svår DAMP.<sup>10</sup> Lindrigare former förekommer också. Huruvida dessa symptom har ökat eller bara är mer uppmärksammade idag är svårt att säga.

I Skolverkets undersökning ”Attityder till skolan 2000” intervjuas barn mellan 13 och 19 år om sin uppfattning av skolan. Där framgår att många elever känner sig stressade i skolan. En större andel elever uppger att de alltid eller ofta känner sig stressade jämfört med tidigare attitydundersökningar 1997 och 1994.<sup>11</sup>

---

<sup>7</sup> Barn och ungdomars välfärd, Välfärdsbokslut 2001, SOU 2001:55.

<sup>8</sup> ibid s 248.

<sup>9</sup> ”Folkhälsorapport 2001” Socialstyrelsen, s 176.

<sup>10</sup> ibid s 172.

<sup>11</sup> ”Attityder till skolan 2000”, Skolverkets rapport nr 127, 2001.

### 3.2.3 Andra sjukdomar

En förändring i behandlingsformer som till exempel att antibiotika inte längre ges till barn med öroninflammation på en del platser kan också orsaka att behoven av att stanna hemma fler dagar blir större. De vanliga barnsjukdomarna varierar i styrka och utbredning mellan regioner och över tid.

### 3.3 Vuxnas växande ohälsa – ordinarie vårdares sjukdom

Under år 2000 och 2001 har antalet sjukfall ökat kraftigt och även antalet sjukpenningdagar. Ökningen av antalet ersatta dagar med sjukpenning förväntas under de närmaste åren avta samt stabiliseras på en nivå som är något högre än den idag.<sup>12</sup>

Den växande ohälsan har delvis förklarats utifrån det förändrade klimat som arbetsmarknaden har utsatts för under 1990-talet och framåt. Även den ökande sysselsättningen kan komma att medföra en ökad sjukskrivning.<sup>13</sup>

Vid en ökad sjukskrivning drabbas eventuellt även de yrkesgrupper som vanligtvis tar hand om barn, till exempel dagmammor. Eftersom möjlighet finns att ta ut tillfällig föräldrapenning när den ordinarie vårdaren är sjuk kan ett ökat antal sjukskrivningar hos dessa grupper komma att innebära att försäkringen används mer än tidigare.

### 3.4 Försäkringskassans handläggning

En delförklaring till de stora skillnader som finns mellan olika län när det gäller tillfällig föräldrapenning skulle kunna vara om Försäkringskassan haft obalanser, dvs. utbetalningar försenas och kommer på så sätt att belasta en viss månad extra mycket. De uttagna dagarna betalas för det mesta ut ungefär en månad efter själva sjukfallet.

I vissa län som exempelvis vissa delar av Västra Götaland har vissa obalanser arbetats av under perioden mars–april men sett till en så lång period som sex månader kommer inte balansen att påverka det totala antalet dagar. Där jämnas resultatet ut och ökningen i antalet dagar med 15 procent på ett halvår kan inte förklaras utifrån att Försäkringskassan har släpat efter i handläggning och utbetalning.

---

<sup>12</sup> Anslagsuppföljning RFV 2001-08-02 s.14.

<sup>13</sup> *ibid* s 9.



## 4 Diskussion och slutsatser

Socialförsäkringssystemet fördelar inkomster mellan inkomst- och åldersgrupper och mellan familjer med och utan barn. Möjligheten att få ersättning för det inkomstbortfall som blir följd vid frånvaro från jobbet när barnet är sjukt är viktig för möjligheten att kombinera familjeliv och arbetsliv. Barnfamiljer som behöver avstå förvärvsarbete för att vara hemma med sina barn kompenseras för sin inkomstförlust genom försäkringen och därmed även för en del av de ökade kostnader som barn medför.

En mängd faktorer ligger bakom den utveckling i antalet vård dagar med tillfällig föräldrapenning som skett under år 2001. Den kraftiga ökning av antalet dagar och barn som ägde rum i april och maj månad har troligen sin största förklaring i den sena influensa som drabbade särskilt skolbarnen hårt i år. Att fler barn än förra året var sjuka i influensa under våren 2001 stämmer också väl överens med att även antalet barn som ersättning betalades ut för ökade. Det är alltså i första hand inte vårdperioderna som blivit längre utan antalet sjuka barn under perioden.

Den nivåhöjning som syns generellt för alla månader utom februari och juli i år har dock troligen andra förklaringar. En ökad sysselsättning som ger större utrymme för människor att använda sig av försäkringen, både när det gäller rättigheten till förmånen och även attityden till den, kan ligga till grund för ökningen. En beteendeförändring kan uppstå till följd av förändringar på arbetsmarknaden. Det kan kännas lättare att vara frånvarande från arbetet när anställningen känns säkrare. Om en del av de som får arbetslöshetsersättning inte använder sig av den tillfälliga föräldrapenningen kan en minskad arbetslöshet innebära att de barn som tidigare vårdats för sjukdom, men som ingen ersättning betalats ut för, nu blir synliga i statistiken.

Även andra fenomen i samhället som större barngrupper på dagis, en sänkt toleransnivå när det gäller möjligheterna att ha kvar förkylda barn inom barnomsorgen, samt de problem som underbemanning medför kan orsaka ett behov av ett ökat nyttjande av den tillfälliga föräldrapenningen.

Barn i skolåldern har under våren ökat sin andel av de totala sjukdagarna, det finns ingen enskild förklaring till varför så är fallet. Influensaperioden som ökade antalet sjuka barn är en förklaring. Vissa indikationer finns också på en ökad stress och psykisk ohälsa som drabbar skolbarn i de högre årskurserna. Om det är så att barn mår psykiskt allt sämre med stress, huvudvärk, sömnproblem är detta allvarligt, särskilt med hänsyn till den utveckling som observerats när det gäller sjukpenningtal hos vuxna.

Under de närmaste åren kommer antalet barn i åldrarna fem till nio år att minska som en följd av den nedgång i nativiteten som ägt rum under slutet av 90-talet. Barn i åldrarna noll till fyra år väntas däremot stiga liksom antalet barn mellan 10 och 14 år. Vad detta sammantaget kommer att innebära i form av antal vård dagar under de närmaste åren beror på de antaganden som görs om andel barn som vårdas samt förändringar i det genomsnittliga antalet dagar per barn. Andelen barn som blir sjuka och vårdas har ökat en aning sedan 1998 från att tidigare ha legat ganska lågt. Denna utveckling fortsätter sannolikt under de närmaste åren.<sup>14</sup>

Sammanfattningsvis kan sägas att de olika förklaringarna som ges till det ökade användandet av den tillfälliga föräldrapenningen har samverkat till att ge den ökning i antalet barn och dagar som observerats. Kunskap om styrkeförhållandena mellan de olika förklaringarna är okända i nuläget. Influensaperioden och den ökade sysselsättningen står som huvudförklaringar men sannolikt finns även ett starkt element av naturlig variation som kraftiga förkylningsperioder och barnsjukdomar som inträffat just denna period. Betydelsen av ökad psykisk ohälsa i samhället och även bland barn i yngre åldrar får inte heller negligeras. Barnen har alltså varit mer sjuka under den studerande perioden, men behöver inte fortsätta att vara det i framtiden.

---

<sup>14</sup> Samtal med Vilja Halmeenmäki, Enheten för analys, RFV 01-10-25.

## Litteratur

”Anslagsbelastning och prognos för anslag inom RFV:s ansvarsområde budgetåren 2001–2004 samt beskrivning av prognosmodeller” RFV, Dnr 743/2001-435 (2001-08-02)

”Attityder till skolan 2000”, Skolverkets rapport nr 197, 2001

Budgetunderlag, Del 2, ”Försäkringsförmånerna – budgetförslag och långtidsbedömning”, RFV, Dnr 1735/2001 (2001-02-22)

”Ekonomiska drivkrafter eller selektion i sjukfrånvaron?” RFV Redovisar (2001:10)

SCB, Arbetsmarknadsläget, Pressmeddelande, månadsdata (januari till september)

SCB, Folkmängd i tusental år 2000 samt prognos 2001–2050, Befolkningsstatistiken

SMI, ”Annual Report september 2000–august 2001”, 2001

Socialstyrelsen, ”Folkhälsorapport 2001” 2001

SOU 2001:55, ”Välfärdsbokslut 2001:”Barn och ungdomars välfärd”

## *Samtal med*

Charlotte Elofsson, Hallands läns försäkringskassa

Vilja Halmeenmäki, Enheten för socialförsäkringsutredning, RFV

Gertrud Johansson, Gotlands läns försäkringskassa

Annika Linde, Smittskyddsinstitutet

Christina Ottosson, Södermanlands läns försäkringskassa

Ann-Christin Stenberg, Lars-Ove Eriksson, Västra Götalands försäkringskassa

## **Bilaga 1**

### ***Beräkning av barngruppens storlek***

Under våren har de barn som under 2001 fyller 7 år inte hunnit börja skolan i de allra flesta fall. Detta bortses från här och dessa barn räknas ändå till barn i skolåldern då de kommer att börja till hösten och tas med i de slutliga beräkningarna för året. Barn som under året fyller 12 år kommer successivt att fasas ut från försäkringen, dvs. det blir i normalsituationen inte möjligt att få tillfällig föräldrapenning för dessa barn från och med att de fyllt 12 år. Om en ungefärlig beräkning görs kommer ca hälften av barnen i denna grupp att fylla 12 år under årets sex första månader, den andra hälften under andra delen av året. Av denna anledning tas endast hälften av antalet barn som fyller 12 med i kalkylen över barn i skolåldern.

## **Är barnen sjukare?**

### **Ökad användning av den tillfälliga föräldrapenningen 2001**

Denna rapport analyserar den kraftiga ökning i antalet dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn som ägt rum under januari till september år 2001. Syftet är att beskriva de förändringar som uppstått under perioden utifrån bland annat barns ålder och länsvisa skillnader, samt att med utgångspunkt från dessa data diskutera orsaker till ökningen.

Den tillfälliga föräldrapenningen betalas ut när föräldern av olika orsaker behöver avstå förvärsarbete för att vårda sitt barn. Av den totala kostnaden för tillfällig föräldrapenning avser den största delen ersättning för vård av sjukt barn.